Den tredje internationella konferensen om industriminnesvård TICCIM

Av Marie Nisser

The Third International Conference on the Conservation of Industrial Monuments, förkortat TICCIM, ägde rum i Sverige den 30 maj–5 juni 1978. Som rubriken anger, var detta den tredje internationella konferensen i sitt slag. Den första konferensen arrangerades i Ironbridge i England 1973 och den andra i Bochum i Västtyskland 1975. Liksom de båda föregående konferenserna handlade TICCIM om vård och dokumentation av industriminnen och om industrihistorisk forskning med speciell inriktning på människor och miljöer.

Många nationer har numera industriminnesvårdsfrågor i sitt allmänna kulturminnesvårdsprogram. Storbritannien hörde till de länder, som var tidigt ute i det avseendet. Redan under 1950-talet togs initiativ till en lång rad kampanjer i syfte att registrera industriminnen. Målsättningen var också att bevara några av de teknik- och industrihistoriskt intressanta anläggningarna. Begreppet Industrial Archaeology är numera så välbekant, att det inte behöver någon närmare presentation. Intresset för Industrial Archaeology har efter hand spritt sig till allt fler länder. Ändå har det dröjt innan man börjat intressera sig för att bevara och dokumentera arbetets miljöer. På bred front har dock en tyngdpunktsförskjutning ägt rum inom kulturminnesvård och historisk forskning. Inom kulturminnesvården arbetar man inte längre med målsättningen att enbart bevara enstaka monument. Vårdinsatser har i allt högre grad kommit att omfatta miljöer och områden, som utsäger något om tidiga samhälleliga och estetiska ideal och som ger en bild av de sociala villkoren för olika grupper i äldre tid.

Även historisk och ekonomisk-historisk forskning har vidgat sin intressesfär. Socialhistorikerna har kartlagt stora och tidigare anonyma befolkningsgrupper. Så har t ex de svenska socialhistorikerna studerat emigranterna och deras öden, folkrörelsernas medlemmar vid skilda tillfällen, industriarbetarklassens uppkomst osv. Ekonomi-historikerna arbetar

med löneutvecklingen, arbetstiden och arbetsprocessen. Teknikhistoria har dock länge varit ett sorgligt eftersatt ämne i svensk universitets- och högskoleundervisning.

Den akademiskt inriktade historieforskningen i Sverige börjar få ett viktigt komplement i den lokalhistoriska. Studiecirklar har arbetat fram program för brett upplagda studier kring hembygden. Massmedia har också hjälpt till. TRU:s programserie "Bygd i förvandling" 1974 blev ett incitament till ett intensivt och engagerat studiecirkelarbete kring detta tema i olika delar av landet.

De svenska aktiviteterna är givetvis inte unika. Likartade företeelser hittar man nu runt om i världen. Industrimiljöer har blivit vårdobjekt. Dokumentationsmetoder har prövats och vidareutvecklats. Forskningsuppgifter har formulerats. Några har påbörjats. En del har till och med slutförts och avsatt intressanta resultat. De handlar om industriutvecklingen och dess konsekvenser för landskap och bebyggelse, om människors arbetsförhållanden och livsvillkor. Litteraturen om industriminnen är omfattande. Mängder av skrifter har publicerats, inte minst i England och USA. Varje månad utkommer bulletiner, tidskrifter och rapporter i åtskilliga länder. Det börjar nu finnas en stor kunskapsbank baserad på praktiska resultat och teoretiska överväganden. Men verksamheten har många förgreningar och är svåröverskådlig. Behovet av erfarenhetsutbyte är därför stort. Följaktligen har de internationella konferenserna kommit att bli ett viktigt forum för diskussioner.

Förberedelser

Det var knappast någon tillfällighet att Sverige efter Storbritannien och Västtyskland erbjöds stå som värdland för den tredje internationella konferensen i ämnet. Vi har många väl bevarade och vårdade industrimiljöer att förevisa. Dessutom kan vi peka på en lång tradition på industriminnesvårdens område.

TICCIM föregicks av ett intensivt förberedelsearbete, där Riksantikvarieämbetet, Nordiska museet och Tekniska museet som arrangörer av konferensen band sig för betydande åtaganden. Medarrangör var industriminnesgruppen – en kommitté med representanter för universitet, centralmuseer och landsantikvarieorganisation. I planeringsgruppen deltog från Riksantikvarieämbetet: Margareta Biörnstad, Fredric Bedoire och Gunnar Sillén, från Nordiska museet: Sune Zachrisson och Jonas Berg, från Tekniska museet: Sigvard Strandh, Eric Dyring och Gunnar Pipping. Sekreterare var Marie Nisser. För administrationen svarade Hedda Sandström, Nordiska museet.

Vid sidan av den svenska planeringskommittén fanns också ett internationellt kuratorium tillsatt under konferensen i Bochum 1975. Kuratoriet hade sju medlemmar med representanter från England, Holland, Polen, Sverige (Nisser), USA och Västtyskland. Dess uppgift var i första hand att lägga förslag och att utarbeta stadgar för en internationell organisation med industriminnesvårdsfrågor på sitt program. Dessutom var kuratoriet medansvarigt för planering och genomförande av TICCIM. Kuratoriet och den svenska planeringsgruppens medlemmar möttes vid tre tillfällen, två gånger i Sverige och en gång i Holland.

Riktlinjerna för konferensen slogs fast vid det planeringsarbete som startade vid årsskiftet 1976–77. På allmän begäran skulle TICCIM förläggas till en liten konferensort och valet föll på Grangärde, vackert beläget i hjärtat av Bergslagen vid Bysjön, två mil norr om Ludvika. Exkursioner borde ligga i början av konferensen. Konferensarbetet skulle bedrivas i form av gruppdiskussioner och ersätta de båda föregående konferensernas långa plenarföreläsningar. Engelska valdes som konferensspråk.

Konferensens öppnande

TICCIM inleddes den 30 maj i Industrihuset i Stockholm med välkomstanföranden och introduktionsföreläsningar. 130 deltagare från 20 länder fanns på plats, men också många andra som inbjudits närvara under öppningsceremonin. Riksantikvarien hälsade dem välkomna.

Ett näraliggande tema för inledningstalarna var det svåra omställningsskede, som de gamla industriländerna befinner sig mitt inne i. Flera av dem kom också att beröra effekterna av detta händelseförlopp, inte minst dess negativa verkningar för människor, landskap och bebyggelse. Det föll sig naturligt att tolka industriminnesvårdens uppgifter utifrån ett sådant perspektiv. Utbildningsminister Jan-Erik Wikström karakteriserade situationen i sitt inledningsanförande och framhöll bland annat:

"Vad vi nu upplever är en tid av industriell omdaning. Som alltid är sådant smärtsamt. Människor drabbas, inte bara genom arbetslöshet utan också genom att många former av yrkesvana eller yrkesskicklighet som för en kort tid sedan inte satts ifråga, plötsligt mist sin mening. Konsekvenserna för den materiella miljön är också betydande. De berör industrianläggningar och de anställdas bostäder ibland ända dithän att hela samhällen skakas och känner sig ovissa om sin framtid.

Allt detta ställer de inblandade inför svåra uppgifter. Det handlar både om skyddsåtgärder och insatser, att dämpa arbetslösheten och att lägga grunden för industriella innovationer. Den väldiga tyngden i dessa frågor behöver här inte understrykas närmare. De engagerar aktivt mängder av människor och för deras lösning satsar samhället miljarder.

Jag vill här beröra en annan uppgift, som naturligtvis är mindre i den meningen att samhällets satsningar är av begränsad omfattning men som ändå är kvalitativt betydelsefull. Vi måste ha utblick över vad som hänt, vad som sker nu och vad som sannolikt kommer att möta oss i framtiden. Med det avser jag inte bara kravet på uppföljning av våra ekonomiska åtgärder och nödvändigheten att arbeta med så välgrundade prognoser som möjligt. Jag lägger också en annan, en mer mänsklig och om man så vill moralisk aspekt på detta tema. Vi vill förstå vad som hänt detta land, hur människor verkligen haft det, hur samhället blivit som det blivit. På krönet av vårt välstånd, i en stund då framtiden är oviss, är det nödvändigt att reflektera över det förgångna och över nuets rötter i det som hänt tidigare."

Den situation, som statsrådet beskrev, har säkerligen varit en av orsakerna till att industriminnesvården så snabbt vunnit gehör i många länder. Ovissheten inför framtiden skapar bland mycket annat en större benägenhet att blicka bakåt. Industrial Archaeology i Storbritannien bars med all säkerhet fram av sådana stämningar. När landets ställning som ledande industrination sattes ifråga, sökte man sig tillbaka till dess storhetstid. Det var det industriella genombrottet man då helst sysslade med. De tekniska innovationer, som var startpunkten för den industriella revolutionen, blev föremål för särskilt intresse: Watts ångmaskin, Abraham Darbys masugn i Coalbrookdale, James Hargraves spinnmaskin osv. Till omhuldade industriminnen hörde också de första gjutjärnsbroarna, de stor-

TICCIM öppnades den 30 maj 1978 i Industrihuset, Stockholm av utbildningsministern Jan-Erik Wikström. Bild: Kay Danielson, Tekniska museet.

artade kanalbyggena och de första fabriksbyggnaderna. Det är inte heller någon tillfällighet att Storbritanniens mest framgångsrika industriella friluftsmuseum ligger i Ironbridge där, som det står i alla broschyrer, "the Industrial Revolution was born". Naturligtvis var det också i Ironbridge som FICCIM, The First International Congress on the Conservation of Industrial Monuments anordnades 1973. Initiativtagaren var Neil Cossons, chef för Ironbridge Gorge Museum Trust. Som en av inledningstalarna under TICCIM gav han sin version av utvecklingen inom industriminnesvården:

"Industrial archaeologists, rather like monkeys at the zoo, have spent rather a lot of time over the last ten years looking at themselves, picking fleas off each other, and wondering whether they really ought to exist at all. Two international congresses should, I hope, have seen the last of the basic definition phase of industrial archaeological conservation but let us just remember those definitions for one moment. We are concerned as industrial archaeologists with the conservation of the industrial environment, with the monuments and with the setting within which those monuments stand, of a period in our history which has been characterised by the phenomenon of industrialisation. Industrial archaeology in other words is a *cultural archaeology* just like the earlier and more conventional archaeologies which preceded it; the culture we are talking about is the industrial culture and the monuments and landscapes with which we are concerned are those which have come about as the result of those revolutionary technological, economic and social changes which characterise the *era of industrialisation.*"

Industrialiseringsprocessen och dess samhälleliga konsekvenser var också temat för de följande inslagen, vilka hade karaktären av korta föreläsningar om Sverige och dess industriella utveckling. Syftet därmed var i första hand att ge de utländska deltagarna en bakgrund till deras studier i Sverige. Professor Karl-Gustaf Hildebrand analyserade industrialismens genombrott och dess fortsatta förlopp. Professor Göran Lindahl karakteriserade industriutvecklingen och dess konsekvenser för landskap och bebyggelse med skogsindustrin som exempel. Professor Lars Nabseth redogjorde för det aktuella läget inom industrin och angav också tänkbara utvecklingstrender i framtiden. Slutligen redovisade Birger Viklund, Svenska Metallindustriarbetareförbundet, hur fackföreningsrörelsen ser på arbetsmiljöarvet.

Exkursioner

Konferenser har ofta den egenheten, att studiebesök av olika slag ligger sist i programmet. Om en konferens handlar om vårdinsatser och dokumentationsmetoder är det särskilt viktigt att fältstudier integreras i konferensarbetet. Ett meningsfullt inslag i TICCIM var just studiebesöken. Konferensens andra dag lämnade deltagarna Stockholm för en två dagars exkursion till industriminnen i mellansverige. Vi ville visa de märkligaste industrimiljöer, vi hade att erbjuda i denna del av landet. Vi ville höra de utländska specialisternas omdömen om dem. Vi hoppades också att fältstudierna skulle bli en naturlig referensram för diskussioner om industriminnesvårdens mål och medel. Så blev också fallet.

Deltagarnas val stod mellan två exkursioner med alternativa resrouter. Den ena "bruksresan" lade tyngdpunkten på den svenska järnhanteringens miljöer och gick först norrut till Dannemora gruvor – grundvalen för vallonbrukens järnframställning – vidare till Österbybruk, Forsmark och Lövsta. I Karlsholmsbruk förevisades lancashiresmedjan och dagen avslutades med att Vattenfallsstyrelsen för att hedra gästerna öppnade dammluckorna i Älvkarleby. Dalälvens mäktiga men torrlagda strömfåra fylldes plötsligt av de framvällande vattenmassorna till de utländska gästernas förtjusning.

Övernattningen skedde i Gävle och dagen därpå gällde exkursionen främst 1800-talets järnhantering. Forsbacka, Sandviken, Högbo bruk, Gysinge och Avesta studerades.

Den andra exkursionen, "bergslagsresan", gick västerut via Eskilstuna och Örebro till Nora för övernattning. Ett tema för den första dagens studier var återanvändning av fabriksbyggnader. I Eskilstuna har det gamla gevärsfaktoriet vid Tunaån inrättats till industrimuseum. Hela området kring faktoriet vid ån håller på att bli ett fint industrihistoriskt reservat.

Eftermiddagen ägnades åt studier i Frövifors pappersbruk, där en delvis ålderdomlig utrustning fortfarande används i produktionen. Pappersbruket väckte stort intresse bland de utländska specialisterna.

Pershyttan, intill Nora, med hytta från mitten av 1800-talet besöktes, därefter gick färden till Långban, Loka brunn och den ståtliga bergsmansgården i Siggebohyttan. Från den gamla bergsmansorganisationens miljöer gick färden sedan vidare till ett område med annan karaktär – 1800-talets gruvorter, främst Grängesberg, där framför allt arbetarbostadsområdena besågs.

De båda exkursionerna sammanstrålade sedan i Grangärde där själva konferensen hölls.

De två exkursionerna bjöd på några av de finaste industrimiljöer vi har att uppvisa. Det var helt naturligt att svensk järnhantering och dess historia kom att utgöra ett huvudinslag under båda resorna. Som industriregion med historisk förankring står också Bergslagen i en klass för sig. Även från internationell synpunkt sett är denna region värd att slå vakt om, därom var alla ense. Deltagarnas positiva intryck förstärktes givetvis också av det strålande försommarväder som rådde under hela konferensen.

Kortare exkursioner genomfördes även under konferensdagarna. En afton besöktes Ludvika gruvmuseum, troligen det äldsta industriella friluftsmuseet i världen. Den sista dagen i Grangärde avslutades med en resa till Falun. Stora Kopparberg tog emot i Bergslagssalongen och förevisade Falu koppargruva – kanske den märkligaste industrimiljön i vårt land. Dalarnas museum ställde upp med en utställning om industrimiljöer.

Återfärden till Stockholm den sista konferensdagen bjöd på två olika färdvägar. Den ena gick via Engelsbergs bruk, den andra via Sala silvergruva. Därmed fick deltagarna också under de sista timmarna av konferensen tillfälle att se endera av två mycket väl bevarade industrimiljöer.

Konferensarbete

De båda föregående konferenserna hade formen av plenarföreläsningar och diskussioner *in pleno.* Vi valde en långt mödosammare arbetsform, nämligen grupparbeten. Tjugo grupparbetstemata formulerades. För varje grupp utsågs en inledningstalare, en ordförande och en sekreterare. Det blev sammanlagt ett sextiotal personer, som på detta sätt aktivt engagerades i gruppdiskussioner.

Manuskript infordrades från inledningstalarna och tillställdes deltagarna i respektive grupper. Dessutom var det många andra som sände in artiklar. Kommentarer och frågeställningar inför grupparbetet formulerades. Skriftlig dokumentation saknades således inte, och totalt var det ett sjuttiotal mer eller mindre omfattande uppsatser som passerade genom sekretariatets händer. Behöver det framhållas att arbetsbördan var enorm de månader som föregick TICCIM?

Varje deltagare var med om två olika grupparbeten. Det första handlade om övergripande problem, det andra om mer specifika ämnen. De övergripande diskussionerna gällde vård, dokumentation och forskning. De inbegrep även planerings-, finansierings- och lagstiftningsfrågor. Några grupper diskuterade hur man skall levandegöra industriminnen för en bredare allmänhet, andra försökte tänka igenom hur man skall integrera industriminnesvården i undervisning och utbildning för att belysa industriutvecklingen.

Specialgrupperna diskuterade olika kategorier av industriminnen såsom bergshanteringens, textilindustrins och skogsindustrins anläggningar. En grupp ägnade sig åt kraftverksbyggen och deras historia, en annan åt transporthistoriska minnesmärken. De tekniska innovationerna behandlades i en av grupperna, medan tre grupper sysslade med industriorternas framväxt, industriarkitekturen och arbetarbostadsfrågan.

Resultaten av diskussionerna redovisades inför samtliga deltagare vid två tillfällen. Flera konstruktiva förslag framlades. Diskussioner i små grupper tycks inte vara en vanlig arbetsform på kontinenten. Ur social synpunkt var gruppdiskussionerna mycket lyckade. Samtliga deltagare engagerades aktivt och de bidrog även aktivt i diskussionerna. Det gemensamma arbetet, som senare skulle redovisas *in pleno,* skapade en samhörighetskänsla över nationsgränserna, viktig inte minst under en internationell konferens. En respektingivande arbetsintensitet utvecklades under konferensdagarna – något som i hög grad kändes stimulerande inte minst för arrangörerna.

Resultat av konferensarbetet

De mest påtagliga resultaten av konferensen är de rapporter och stenciler, som förelåg vid TICCIM. Två rapporter publicerades och tillsammans ger de en bild av industriminnesvården i de nationer som för närvarande är aktivt engagerade i denna verksamhet. *The Industrial Heritage. National Reports, TICCIM Transactions vol. 1* innehåller rapporter från sjutton av de länder, som var representerade vid konferensen – dvs. samtliga nationer utom de nordiska. Produktionstiden var extremt kort och kvaliteten i de olika nationsbeskrivningarna varierar självfallet. Men som en samlad redovisning över vad som för närvarande sker inom industriminnesvården på olika håll i världen är den ett viktigt bidrag. *The Industrial Heritage. Scandinavian Reports, TICCIM Transactions vol. 2* handlar, som rubriken antyder, om industriminnesvård i Norden. Rapporten trycktes i en begränsad upplaga, eftersom flertalet artiklar kommer att publiceras i den engelska tidskriften Industrial Archaeology Review. Även denna rapport ger en innehållsrik och delvis mycket fängslande beskrivning över tendenser i nordisk industriminnesvård.

Förutom de två tryckta rapporterna förelåg, som nämnts, ett omfattande underlagsmaterial till de tjugo arbetsgruppernas diskussioner. Hela detta material inklusive sammanfattningar av diskussionerna kommer att sammanställas i TICCIM Transactions vol 3.

Utöver en omfattande skriftlig dokumentation gav TICCIM även en rad andra resultat. Inom åtskilliga grupper utarbetades förslag till framtida samarbetsformer. Medlemmarna i "textilgruppen" kom överens om att fortsätta sin diskussion under ett symposium i Belgien. Deltagarna i

"järn- och stålgruppen" ville bilda en kommitté för bergshistorisk dokumentation och forskning. De, som deltog i "arbetarbostadsgruppen", började en metoddiskussion värd att vidareutveckla. Även de andra specialgrupperna kom med likartade rekommendationer.

Svårare var det att komma till ett fruktbärande resultat under de övergripande diskussionerna. Det är inte heller rimligt eller möjligt att finna enhetliga planerings- eller finansieringsinstrument för olika nationer. Men informationen om skilda tillvägagångssätt är i sig värdefull och kan ge idéer och uppslag, möjliga att föra vidare.

Industriminnesvård är inte ett ämnesområde, där gränserna är klart fixerade. Varje land har utvecklat sina metoder och sitt eget sätt att tolka industriminnesvårdens mål och medel. Ibland tycks det vara mer som skiljer dem åt än som förenar. Framtiden kommer att utvisa om skiljelinjerna utsuddas eller skärpes. I England och USA betraktas industriarkeologin som ett självständigt ämne med klart definierade mål och metoder. Tyngdpunkten ligger då i första hand på en tolkning av objekt och byggnader. I Norden och i vissa andra länder på kontinenten ser man gärna kartläggningen av industrimiljöerna som ett led i en mångvetenskaplig verksamhet, som syftar till en ökad kunskap om hela industrialiseringsprocessen.

TICCIH – en internationell organisation för industriminnesvård

Stadgar för The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage (TICCIH) antogs under TICCIM. Till styrelsen valdes Theodor Anton Sande (USA), John Harris (England), Adriaan Linters (Belgien), Marie Nisser (Sverige), Wolfhard Weber (Västtyskland) och Eberhard Wächtler (Östtyskland). Styrelsens ledamöter företräder USA, Storbritannien, Nord-, Väst- och Östeuropa.

TICCIH hade föregåtts av ett mångårigt förberedelsearbete. Stadgeförslaget hade utarbetats inom den svenska planeringsgruppen i samråd med kuratoriets medlemmar.

I förutsättningarna ingick, att TICCIH skulle söka anslutning till UNESCO. Där upphörde sedan enigheten. Några nationer – däribland Sverige – ville se TICCIH som en kommitté under de redan existerande UNESCO-organisationerna International Council of Museums (ICOM) och International Council on Monuments and Sites (ICOMOS). Motiveringen var den, att industriminnesvården utgör en del av dessa organisationers intresseområden och att den hör hemma där. Andra ville söka en direkt anslutning till UNESCO utan någon associering till nämnda paraplyorganisationer. Motiveringen var den, att industriminnesvård skall vara en självständig disciplin och utveckla sina egna mål och metoder. Den senare linjen segrade vid förhandlingarna under TICCIM.

TICCIH:s styrelse har nu i uppdrag att ytterligare undersöka frågan om anslutning till UNESCO. Dessutom skall den fatta beslut om värdlandet för den fjärde konferensen. Valet kommer att stå mellan Frankrike, USA och Österrike, vilka förklarat sig intresserade av att arrangera denna konferens.

"Vem äger industriminnesvården"

"Who owns Industrial Archaeology" var rubriken på det inledningsanförande som Kenneth Hudson, en av pionjärerna inom industriarkeologin höll i Bochum 1975. Han vände sig till en krets av fackmän, som tagit industriarkeologin på entreprenad och han fortsatte ungefär så här:

> "Ångmaskinerna, järnvägarna och fabrikerna har inte byggt sig själva. Dessa anläggningar, vilka tillhör de? Det är ofta meningslöst att tala om tekniska förändringar och industriminnen. Människor, inte ångmaskiner är minnen. Tekniska förändringar är i realiteten inte blott ingenjörernas geniala idéer och finansiärernas pengar, även om de är väsentliga i sammanhanget. Det är också ny utrustning, nya redskap, nya material och ny teknik som skall användas av tusentals individer, män och kvinnor. Historien handlar om människor, inte om objekt, och vårt industriella arv inbegriper hela komplexet av arbetare, uppfinnare, fabriker, processer, teorier om arbetsledning och allt annat som har med industrins framväxt att göra."

Sven Lindqvist fortsatte denna diskussion i Grangärde i en föreläsning med titeln "How to research a job" en komprimerad sammanfattning av de tankegångar han nyligen utvecklat i *Gräv där Du står,* 1978. "Vem har tänkt på att intressera arbetarna för de fabriker de jobbar i", frågade han. "Vem har tänkt på att tala om för dem hur man kan skaffa sig historiska kunskaper om arbetet och arbetets villkor i den egna industrin?"

Frågan fick många av TICCIM:s fackmän att känna sig besvärade, det skall inte förnekas. Alltför ofta har diskussionerna om industriminnesvårdens mål och medel handlat om objekt och byggnader. Människorna har lätt glömts bort i sammanhanget. Varför bevarar vi industriminnen? Vilka skall vara delaktiga i den verksamhet vi skisserar?

Diskussionen är både angelägen och nyttig. Den handlar ytterst om historisk kunskap, som bör delas av så många som möjligt. Denna kunskap är också ett medel för den enskilde att lära sig kritiskt värdera sin miljö, att vinna ökat självförtroende och ökad självinsikt. Industrialiseringen är hela samhällets och alla samhällsklassers historia.

Sverige och industriminnesvården

TICCIM har utan tvivel givit vind i seglen åt en verksamhet, som under de senaste åren väckt intresse i allt vidare kretsar. Konferensen och det proklamerade "industriminnesvårdsåret" 1978–79 har resulterat i en rad aktiviteter runt om i landet. Utställningar om industrimiljöer arrangeras nu av de regionala museerna. Tidskrifter och dagspress publicerar utförliga artiklar kring industriminnen.

Även om de ekonomiska förutsättningarna för en brett upplagd bevarandekampanj knappast förefaller lysande, händer mycket på industriminnesvårdens område just nu. Intresset för industriminnen sprider sig till tidigare mer passiva grupper i samhället och detta är en glädjande utveckling. Men det innebär också ett ansvar. Vi – och därmed avses kulturminnesvårdens organ, museer, universitet och studieförbund – måste vara beredda att ta detta ansvar. Vi måste skapa en beredskap för en breddad aktivitet så att den blir meningsfull. Vi bör kunna överblicka de initiativ, som nu tages. Det gäller också att insamla och bearbeta allt det material, som efter hand kommer fram. Det är också viktigt att göra ett riktigt urval av vårdobjekt inför framtiden. Vi måste med andra ord utforma en plan för hur vi skall förvalta vårt industriella arv.

Grunden till ett samarbete mellan centralmuseer och kulturminnesvårdens organ lades under TICCIM – ett samarbete som kommer att fortsätta och vidareutvecklas. Men det finns många andra intressenter i industriminnesvården, och dem bör man också nå. Man har diskuterat en svensk eller nordisk förening för industriminnesfrågor, men ännu så länge finns inget konkret förslag.

Svensk industriminnesvård har för sin framtida verksamhet dock en god utgångspunkt i vad som hittills uträttats inom detta fält. Det har gjorts många värdefulla insatser både i fråga om vård och dokumentation – och ändå är det förhoppningsvis blott en början. Det känns angeläget att föra traditionen vidare.